

Aarne Kinnunen ja Aleksis Kiven Seitsemän veljestä

Oiva Kuisma

Aarne Kinnunen: *Seitsemän veljestä ja lukemisen juonet*. WSOY 2002. 186 s.

Seitsemän veljestä ja lukemisen juonet on emeritusprofessori Aarne Kinnusen kolmas Aleksis Kiveä käsittelevä teos. Aiemmissä teoksissaan hän on käsitellyt Kiven näytelmiä (*Aleksis Kiven näytelmät*, 1967) ja *Seitsemää veljestä* (*Tuli, aurinko ja seitsemän veljestä*, 1973, 2. p. 1987) ja uusimmasa teoksessaan jälleen *Seitsemää veljestä*. Uusi teos jo kertaalleen tutkitusta aiheesta ei kuitenkaan välttämättä ole vanhan kertaamista, sillä, kuten Kinnunen itse toteaa, ”voihan 30 vuoden välein tarkistaa kantansa klassikkoon” (s. 7).

Kiven *Seitsemän veljestä* on klassikko, joka kykenee herättämään uusia ajatuksia nykyajan lukijassakin, joka kokee teoksen kuvaaman maailman yhtäältä vanhakantaisen etäiseksi mutta toisaalta läheiseksi. Kulttuurisesti se vaikuttaa ainakin kaupunki-ihmisestä etäiseltä, mutta psykologisesti kuitenkin läheiseltä, joskaan ei häiritsevän läheiseltä. Tästä syntyy lukijan mielenkiintoa ylläpitävä jännite ja odotusarvo. Tutkiva tulkitsija puolestaan pyrkii selittämään, miksi romaanin avaama maailma pysyy mieltä kiehtovassa virityksessään eikä lässähdä ikävyyttäväksi satunnaisten sattumuksien luetteloksi.

*

Kinnusen *Seitsemän veljestä ja lukemisen juonet* jakautuu neljään päälukuun, joissa hän tarkastelee *Seitsemän veljeks*n kuolemankatsomusta (I luku), XII luvun suhdetta romaanin kokonaisuuteen (II luku), sanankäyttötaidoitten väistämättömyyttä (III luku), ja romaanin päättävän XIV luvun merkitystä (IV luku). Kinnunen ei käsillä olevassa teoksessaan pyri kaiken kattavaan kokonaistulkintaan, vaan romaanin hahmotukseen eräistä juonirakennetta ohjaavista ja ylläpitävistä tekijöistä käsin. Näitä ovat Hiidenkiven tapaiset keskeiset episodit, myyttiset tarina-aiheet, raamatulliset uskomukset, yhteiskuntasuhteet, veljesten keskinäiset keskustelut ja yhteiset pyrkimykset. Erityisen kiinnostavia ovat Kinnusen

huomautukset *Seitsemän veljeks*n kuolemankatsomuksesta, lukutaidon haasteesta ja tahdon roolista veljesten toiminnan suuntaa ohjaavana tekijänä. Esittelen seuraavassa joitakuita huomioita näistä asiakokonaisuuksista.

Arkielämässä on tapana puhua ihmisen elämäntarkastuksesta, mutta *Seitsemän veljeks*n suhteen Kinnunen kirjansa ensimmäisessä luvussa ”Kuolemanvarjon maassa” korostaa veljesten kuolemankatsomusta. Kuolema on vakava asia. *Seitsemän veljeks*n emotionaalista viritystä on totuttu pitämään huumorivoittoisena ja siksi kuoleman lähellä oloon ja uhkaan ei heti ensimmäiseksi kiinnitä huomiota. Esimerkiksi Hiidenkivi-episodissa kuvattu kuoleman uhka saa aiheensa valloilleen päässeen härkäläuman raivosta, joka sellaisenaan on todellinen uhka, muttei vailla koomisia piirteitä. Kenelle muulle kuin tälle veljesjoukolle voisi käydä niin, että joutuu härkäläuman piirittämäksi, ja että joutuu hakemaan turvaa ison kiven laelta? Kukaan veljeksistä ei kuitenkaan menetä henkeään härkäläuman piirityksessä, eikä, kuten Kinnunen toteaa (s. 25), missään muussakaan yhteenotossa. Kuolema tulee lähelle, muttei osu kohdalle.

Kinnunen tiivistää: ”Kuoleman tiuha esiintyminen ja kuolemanvaaran läsnäolo luovat yhden romaanin merkitevimmistä rakenteista. Ilman sitä romaani olisi laiha, vailla ulottuvuuksia, kirjaimellisesti veretön” (s. 52). Kuoleman läheisyys on siis tekijä, joka merkittävästi vaikuttaa Kiven romaanin esteettiseen arvoon. Tämä on kiintoisa havainto. Ei-toivottavaksi mielletyn asian läsnäolo ei kuitenkaan tee teoksesta synkkää eikä lohdutonta, vaan näyttää tämänkin lopulta parhain päin (s. 52). Kuolemaan suhtautuminen on maailmankatsomuskysymys ja sellaisena yhteydessä itse kunkin myyttisiin, uskonnollisiin ja tiedepohjaisiin uskomuksiin. Näiden perustuksena puolestaan on kirjoitettu sana sekä luku- ja kirjoitustaito. Eräs *Seitsemän veljeks*n kantavista juonellisista rakennetekijöistä on nimenomaan veljesten suhde lukutaitoon. Kinnunen tarkastelee tätä aihepiiriä teoksensa kolmannessa luvussa, ”Sanan pyhyys”.

Kiven romaanin kuvaamassa maailmassa eletään aikaa, jolloin luku- ja kirjoitustaidosta alkaa tulla yleinen vaatimus (s. 97). Veljeksille tämä tulee ongelmaksi, koska lukutaidon vaateeseen ei ole kasvettu sisäisesti vaan se on vieraalta tuntuvan yhteiskunnan määräys ja uhkauksin vahvistettu. Kinnunen korostaa, että romaanin juonirakenteen kannalta tämä lähtötilanne on olennaisen tärkeä: ”Koska lukutaito ja sen puute motivoivat ryhmän liikkeet, on romaania luettava sen valossa. Siksihän se on kerrottakin. Se on ollut kertomisen perimmäinen motiivi” (s. 99). Lukutaidon vaade kulkee aapiskirjojen muodossa veljesten mukana silloinkin kun nämä yrittävät elämää omillaan yhteisöstä riippumattomina. Aapiset eivät tshoudu edes Impivaaran tulipalossa, ”mikä on varsin kummallista” toteaa Kinnunen, samalla kuitenkin kysyen, olivatko ne tulelta säilyneessä aitasassa (s. 106).

Siirtyminen lukutaidottomuudesta lukutaitoon rinnastuu Kiven romaanissa eräisiin toisiin samansuuntaisiin prosesseihin, nimittäin siirtymiseen erämaasta yhteisöelämään, metsästyskulttuurista maanviljelyskulttuuriin, poikamieselämästä avioliittomaan, pakanuudesta kristillisyyteen. Yleistäen voidaan sanoa, että kyse on vanhan ja uuden erosta. Tästä syntyvää jännitettä Kinnunen pitää kuoleman läsnäolon ohella *Seitsemän veljeksien* toisena tärkeänä emotionaalisen rakennetekijänä (s. 104). Tunnetta ei todellakaan puutu silloin kun Kivi kuvaa hidasoppisuutta edustavan Juhanan reaktioita lukutaidon opettajia ja vaatimuksia kohtaan, eikä puutu myöskään komiikkaa ylilyöntien kuvauksista. Lopulta veljekset kuitenkin saavuttavat lukutaidon ja sen myötä avaimet yhteisölliseen elämään. ”Lukutaitoinen kykenee liittymään kylää laajempaan yhteisöön. Hänelle avautuu koko kirjoitettu maailma, joka on kaikille yhteinen ja kaikkien saatavissa toisin kuin suulliset tarinat ja kertomukset” (s. 154).

Varsinkaan Juhanan tapauksessa lukutaidon saavuttaminen ei ole ollut mikään helppo tehtävä. Se on vaatinut nöyrytystä, kovaa ponnistusta ja ennen kaikkea tahtoa oppia. Useissa yhteyksissä Kinnunen korostaa tahdon merkitystä *Seitsemän veljeksien* tapahtumia ohjaavana tekijänä, vaikkei olekaan omistanut sille omaa erillistä lukuaan. Toiminnan tahdonalaisuuden huomioiminen on erityisen kiintoisa seikka. Kinnunen sanoo esimerkiksi näin: ”Kiven veljeksillä ratkaisut ovat tietoisesti tahdonalaisia. Veljekset tahtovat ensin siirtyä Impivaaraan metsästäjiksi ja kalastajiksi,

ja sitten he nimenomaan tahtovat muuttaa elämänsä laadun kerta kaikkiaan toiseksi” (s. 60). Edelleen: ”Elämä avautuu veljeksille toisin kuin deterministisessä maailmassa. Jos ihmiselle on annettu vapaa tahto ja asiat ovat tahdosta riippuvia, silloin myös velvoitukset ovat monin verroin painavammat kuin jos piru veisi minne haluaa” (s. 146).

Kysymys tahdonvapaudesta on reaalielämän kannalta monitahoinen ongelma, mutta romaanin maailman kannalta se voidaan ajatella joko annetuksi tai kielletyksi tässä tai tuossa suhteessa. Kinnunen siis tähdentää, että *Seitsemän veljeksien* maailmassa tahdonvapaus on annettu ja absoluuttinen determinismi vastaavasti poissuljettu. Tämä puolestaan herättää erään kysymyksen, jota Kinnunen itse ei varsinaisesti tarkastele: Kiven romaanin uskonnollinen vire suuntautuu kirkolliseen luterilaiseen uskoon, mutta tahdonvapauden periaate näyttää olevan sen kanssa ristiriidassa. Lutherin mukaan ihminen on kuin juhta, jonka valjastaa palvelukseensa joko Jumala tai saatana. Juhdalla itsellään ei ole määräysvaltaa sen suhteen kumman herran omaisuudeksi hän päätty (Luther, *Sidottu ratkaisuvalla*, 1982, s. 54). Herää siis kysymys, olisikohan veljesten usko tässä suhteessa lähempänä Lutherin suuren kriitikon Erasmusen humanismia kuin Lutherin determinismia? Humanistinen optimismi selittäisi osaltaan Kiven *Seitsemän veljeksien* maailman valoisuutta, joka tosin Juhanan körttiläistymisen myötä saa toisenlaisiakin sävyjä.

Sekä kokonaisuutena että yksityiskohdissaan Kinnusen *Seitsemän veljestä ja lukemisen juonet* korostaa tunnollisen teosanalyysin merkitystä: ”Uusien yritysten myötä on vahvistunut käsitykseni, että teoksen analyysi on kirjallisuuden perustutkimusta” (s. 9). Tämä on selkeä menetelmänlinjaus, jota ilman vakavaksi tarkoitettu kirjallisuudentutkimus ei olisi mahdollista. Ilman asiallista teosanalyysiä tulkinta ajautuu mielivaltaan, siihen että ”kirjoittaa ’luovasti’ mitä mieleen juolahtaa” (s. 69). Aivan tavatonta ei ole, että kirjallisuudentutkimuksessa kunnan teostulkinta korvataan loputtomalla sekundaaritietoudella, joskus jopa tulkitsijan autobiografisella viisaudella. Toisaalta on myös niin, että analyysilläkin on rajansa, sitä ei voi jatkaa rajattomasti. Kinnunen toteaa: ”Mitä pitemmälle analyysi viedään, sitä lähemmäksi tullaan rajaa, jonka jälkeen kaikki käy käsittämättömäksi” (s. 184). Analyysin jatkaminen esimerkiksi etymo-

logisten sanaselitysten tasolle on joskus välttämätöntä, mutta yleisperiaatteena se toimii vain filologisessa tutkimuksessa, jonka päätavoitteena on kielen ja merkityksen selvittäminen, ei niinkään esteettisen arvon konstituutio.

Kaiken kaikkiaan Kinnusen analysoivassa otteessa ja arkikielelle rakentuvassa esitystavassa on tehoa. *Seitsemän veljestä ja lukemisen juonet* ei tarjoa latteuksia uusina löytöinä, ei korvaa

sisältöä tärkeilevillä oppisanaselostuksilla, eikä myöskään pakota kertovaa tekstiä minkään tulkintaideologian Prokrusteen vuoteeseen. Se avaa Kiven *Seitsemän veljeksien* maailmaa näkökulmista, jotka eivät ole niitä kaikkein tavanomaisimpia.

Kirjoittaja on filosofian tohtori ja tutkija Helsingin yliopistossa.